

Ks. HENRYK WITCZYK
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

OPOZYCJA „ŚWIATŁOŚĆ – CIEMNOŚCI” W QUMRAŃSKIEJ REGULE ZRZESZENIA I W EWANGELII WEDŁUG ŚW. JANA

Porównywanie czwartej Ewangelii z pismami qumrańskimi, a zwłaszcza z Regułą Zrzeszenia, ma długą historię, rozpoczynającą się w latach odkryć manuskryptów nad Morzem Martwym. Zauważa się liczne podobieństwa w zakresie pojęć i stosowanej terminologii. Do najważniejszych należą następujące zwroty: „czynić prawdę” (1 QS 1,5; 5,3; 8,2; J 3,12), „światło prawdy” (1 QS 3,7; J 8,12), „duch prawdy” (1 QS 4,21; J 14,17; 15,17; 16,13), „synowie światłości” (1 QS 1,9; 2,16; 3,13; J 12,36). Na uwagę zasługuje również podobieństwo między qumrańskim „aniołem (duchem) ciemności” (1 QS 3,21.25), „duchem bezprawia” (1QS 4,19), a Janowym „władcą tego świata” (J 12,31; 14,30; 16,11) i „diabłem, który jest ojcem kłamstwa” (J 8,44).

Tematem bodaj najczęściej przewijającym się w prowadzonych do dziś badaniach porównawczych jest dualizm „światłość – ciemności”: czy i na ile obraz relacji „światłość – ciemności” zarysowany w czwartej Ewangelii nawiązuje do dualizmu wyraźnie obecnego w Regule Zrzeszenia. Zdaniem Jamesa Charleswortha czwarta Ewangelia w wymienionych wyżej ideach, a zwłaszcza w kwestii dualizmu „światłość – ciemności”, w istotny sposób zależy od Reguły Zrzeszenia. Jego zdaniem „tak w Regule Zrzeszenia jak i w Ewangelii według św. Jana światło symbolicznie reprezentuje życie, prawdę, wiedzę-poznanie, i życie wieczne; i odwrotnie, ciemność reprezentuje śmierć, kłamstwo, ignorancję, i unicestwienie”¹. Bardzo podobny pogląd w sprawie zależności czwartej Ewangelii od Reguły Zrzeszenia przedstawia Devorah Dimant². Natomiast David Aune w opublikowanym w 2003 r. artykule twierdzi,

¹ J.H. Charlesworth, *A Critical Comparison of the Dualism in 1 QS 3:13-4:26 and the „Dualism” Contained in the Gospel of John*, w: *John and Qumran*, J.H. Charlesworth (ed.), London 1972, s. 76-106 (cyt. ze s. 100; pierwsza publikacja tego artykułu w NTS 15 (1968-1969), s. 389-418).

² *Dualism at Qumran: New Perspectives*, w: *Caves of Enlightenment: Proceedings of the American Schools of Oriental Research Dead Sea Scrolls Jubilee Symposium (1947-1997)*, J.H. Charlesworth (ed.), North Richland Hills, Texas 1998, s. 55-73.

że w najlepszym przypadku można mówić jedynie o jakiejś formie „pośredniej zależności”, a najprawdopodobniej mamy do czynienia ze zwykłym, niedokładnym pokrywaniem się pewnych idei (*simply a vague overlap*), wynikającym z faktu, że obydwie dokumenty powstawały w podobnym okresie³.

W niniejszym opracowaniu chodzić będzie o bliższe określenie podobieństw i różnic między dualizmem qumrańskim a dualizmem Janowym na podstawie analizy metafory „światłość – ciemność”, stosowanej zarówno w czwartej Ewangelii, jak i w Regule Zrzeszenia. Nie sposób bowiem badać wszystkich pism esseńczyków i dokonywać analizy porównawczej z odpowiednimi tekstami Ewangelii Janowej. Zresztą takie porównanie byłoby niezrzetelne, ponieważ sens każdego wyrażenia zależy nie tylko od kontekstu literackiego, ale przede wszystkim od kontekstu religijnego i społecznego, jaki dane pismo reprezentuje. W ostatnich latach wysunięto poważną hipotezę, głoszącą, że poszczególne pisma qumrańskie reprezentują różne odmiany judaizmu. Nade wszystko stwierdza się, że w Regule Zrzeszenia odzwierciedla się zasadniczo inny system religijny niż w Dokumencie Damasceńskim⁴. Równocześnie określono, że Reguła Zrzeszenia najpełniej pozwala poznać system religijny, który reprezentuje, i to w trzech wymiarach: jako grupę społeczną, praktyki religijne, pogląd na świat.

Podobnie wymienione wyżej trzy wymiary systemu religijnego dobrze są widoczne w czwartej Ewangelii. Dokonując analizy porównawczej w zakresie stosowania metafor „światłości” i „ciemności” w obu tych pismach, należy pamiętać o ich funkcji wewnątrz każdego z tych dwu systemów religijnych. Poza tym należy pamiętać, że w ciągu ponad dwustu lat we wspólnocie qumrańskiej miała miejsce ewolucja poglądów, widoczna w następujących po sobie redakcjach głównych dokumentów (takich jak choćby Reguła Zrzeszenia). Proces ten miał miejsce również w odniesieniu do czwartej Ewangelii. Nie sposób jednak w niniejszym opracowaniu zajmować się procesem redakcji i badaniem sensu obydwu metafor na różnych etapach rozwoju badanych pism oraz właściwych im systemów religijnych.

Aby porównywać qumrańską terminologię dotyczącą światłości z odpowiednimi wyrażeniami Ewangelii, należy najpierw wyraźnie zdać sobie sprawę z najistotniejszych cech tego systemu religijno-społecznego, jaki wyłania się z Reguły Zrzeszenia, oraz tego, jaki dostrzegamy w czwartej Ewangelii.

³ D.E. Aune, *Dualism in the Fourth Gospel and the Dead Sea Scrolls*, w: *Noetestamentica et Philonicai: Studies in Honor of Peder Borgen*, D.C. Aune, T. Seland, J.H. Ulrichsen (eds.), (Supplements to Novum Testamentum 106), Leiden–Boston 2003, s. 281-303.

⁴ Por. Ph.R. Davies, *The Dead Sea Writings, The Judaism of*, w: *The Encyclopedia of Judaism*, red. J. Neusner i in., t. 1, Leiden 2000, s. 182-186.

1. SYSTEM RELIGIJNO-SPOŁECZNY W QUMRAN I W CZWARTEJ EWANGELII

Opierając się na dokonanych w ostatnich dziesięcioleciach analizach pism qumrańskich, wiadomo, że we wspólnocie esseńczyków na pustyni nad Morzem Martwym centralną rolę odgrywało Prawo Mojżeszowe. Przybywający tam esseńczycy tworzyli wspólnotę, która miała charakter zamknięty i hierarchiczny. Opuszczali oni świat i separowali się od niego, uznając wspólnotę qumrańską za prawdziwy Izrael, będącą załącznikiem nowego ludu Izraela, zdolnego do życia w oczyszczonej z grzechów ziemi Izraela. W sprawowanym wewnątrz wspólnoty kulcie dominowała modlitwa hymnami oraz przeformułowane i odnowione praktyki rytualnych oczyszczeń⁵.

We wspólnocie chrześcijańskiej, w której powstaje czwarta Ewangelia, centralną rolę pełni osoba Chrystusa, Mesjasza i Syna Bożego. Wierzący w Niego tworzą wspólnotę, która z istoty swej ma charakter otwarty (nie tylko na wszystkich wyznawców judaizmu, ale i na pogan). Co więcej, wspólnota chrześcijańska postrzega siebie samą jako posłaną do świata ze Słowem życia (por. 1 J 1,1-4). Sprawowany wewnątrz niej kult ma charakter trynitarny – modlitwy i ofiary wznoszone są do Boga Ojca „w Duchu i Prawdzie” (Prawdą jest Jezus w swojej synowskiej więzi z Ojcem). A jeśli chodzi o człowieka, to celem głoszonej mu Ewangelii i udzielanego chrztu są „nowe narodziny” (J 3,3-5). Dzięki nim człowiek jednoczy się z osobą Syna Bożego, który stał się człowiekiem. Zjednoczenie to jest możliwe za sprawą działania Ducha Prawdy, który – porównany do żywej wody – wnosi w duszę człowieka życie Chrystusa, życie wieczne (por. J 4,8-10; 7,37-39)⁶.

2. DUALIZM „ŚWIATŁOŚĆ – CIEMNOŚCI” W REGULE ZRZESZENIA

Z motywem „światłość – ciemności” w Regule Zrzeszenia wiąże się kilka ważnych dla myślenia historyczno-teologicznego qumrańczyków myśli. Jedynie rozpoznając je dokładnie, można sobie zdać sprawę z tego, na czym polega i jaki ma charakter wyznawany przez nich dualizm.

⁵ Szczegółową analizę systemu religijnego, w którym sytuuje się Reguła Zrzeszenia, przeprowadzają: A. Destro i M. Pesce, *Un confronto di sistemi. Il Vangelo di Giovanni e la Regola della comunità di Qumran*, w: *Atti del VIII simposio di Efeso su s. Giovanni apostolo*, red. L. Padovese, Roma 2001, s. 89-95.

⁶ Szerzej na temat wspólnoty chrześcijańskiej zob.: A. Destro i M. Pesce, *Un confronto di sistemi. Il Vangelo di Giovanni e la Regola della comunità di Qumran*, s. 83-89.

**A) BOSKA „WIEDZA” ŹRÓDŁEM „ŚWIATŁOŚCI”,
KTÓRA „OŚWIECA SERCE CZŁOWIEKA”**

Jednym z ważniejszych i oryginalnych zagadnień w systemie religijno-społecznym Qumran jest kwestia poznania albo, dokładniej mówiąc, poznawania. W systemie religijno-społecznym Reguły Zrzeszenia spokrewnione jest ono z typowo żydowskim, tradycyjnym poglądem – głównie na temat przedmiotu „poznania”, jak i sposobu, w jaki jest ono osiąganego. W odróżnieniu od Greków dociekających stałych reguł rządzących otaczającą człowieka rzeczywistością, Hebrajczycy pragną poznawać Boga oraz dokonywane przez Niego w historii dzieła, będące przejawem Jego woli. Szczytem „poznania” jest odkrywanie woli Boga, która dotyczyła przeszłości, a nade wszystko tej, która dotyczy teraźniejszości. Wola ta to inaczej „wiedza” Boga albo „mądrość” lub „prawda”.

Początkiem wszelkiego „poznania”, według Reguły Zrzeszenia, jest sam Bóg; tylko w Nim ma swe źródło wszelka „wiedza”, czyli „Prawo” zawierające Mądrość i Prawdę. Z Boga, w którym jest źródło wiedzy, tryska światło:

„Bowiem ze źródła swej wiedzy wyprowadził swe światło” (1 QS 11,3).

W zdaniu tym metafora światła odnosi się właśnie do „wiedzy” Boga. Swoją „wiedzę” Bóg przekazuje najpierw Mistrzowi Sprawiedliwości, który wyznaje, że w jego sercu jest światło:

„Na jego cuda patrzyło moje oko
i światło mego serca na sekret przyszłości” (1 QS 11,3-4).

Obecne w sercu Mistrza boskie światło wiedzy pozwala widzieć w dziejach świata i ludzi Boże dzieła (cuda) oraz odkrywać sekrety dotyczące przyszłości. „Wiedza” to znajomość tego, co jest i co będzie – ustalone przez Boga i zgodne z Jego wolą.

Również wszyscy ludzie, którzy wstępują do „działu bożego, podążający w doskonałości po wszystkich jego drogach”, otrzymują błogosławieństwo, które niesie im „mądrość życia” oświecająca serca. A tak brzmi formuła błogosławieństwa, które do nich właśnie się odnosi:

„Niech cię błogosławi wszelkim dobrem
i niech cię strzeże od wszelkiego zła,
niech oświeci twoje serce mądrością życia
i niech cię obdarzy wieczną wiedzą” (1 QS 2,2-3).

Izraelici, którzy wstępują do Bożego zrzeszenia w Qumran, otrzymując powyższe błogosławieństwo, stają się Synami Światłości (1 QS 1,9 i in.). Nie mogą oni poprzestać na jednorazowym „oświeceniu” mądrością życia, lecz winni stale otwierać się na nauczanie i przekazywaną im wieczną wie-

dzę dotyczącą wszystkiego, co ich spotyka w życiu osobistym i co odkrywają w dziejach ludzi:

„Maskil winien objaśniać i nauczać wszystkich Synów Światłości dziejów wszystkich ludzi, odpowiednio do wszystkich rodzajów ich duchów, ich znaków, odpowiednio do ich czynów w ich pokoleniach i odpowiednio do spotykających ich nieszczęść oraz okresów ich zapłaty. Od Boga Wiedzy pochodzi wszystko, co jest i co będzie. Zanim stali się, ustalił każdą ich myśl” (1 QS 3,13-15).

W gruncie rzeczy to sam Bóg otwiera serce „swego sługi” na „wiedzę”. Jej przekazywanie człowiekowi opisane jest za pomocą metafory światła: „Ze źródła światła pochodzi prawda” (1 QS 3,19). W dalszej części Reguły motywu światła, jako symbolu prawdy pochodzącej od Boga, jest rozwinięty w następujący sposób:

„Prawda boża jest skałą, po której stąpam,
a jego potęga wsparciem mojej prawicy.
Ze źródła jego sprawiedliwości jest mój osąd,
światło w mym sercu z jego cudownych sekretów.
Na to, co istnieje wiecznie, patrzyło moje oko:
mądrość, która jest zakryta przed człowiekiem,
wiedzę i roztropny zamysł (zakryty) przed ludźmi,
źródło sprawiedliwości, nagromadzenie mocy
oraz chwalebny krynicę (zakryte) przed cielesnym zgromadzeniem.
Bóg dał je tym, których wybrał, na wieczne posiadanie
i przekazał im w dziedzictwie dział świętych” (1 QS 11,4-8).

Wszyscy ci Izraelici, którzy otwierają swe serca na Bożą „wiedzę” („prawdę”) zawartą w Bożych prawach, przystępują do Przymierza Bożego i stają się Synami Światłości. W ten sposób – wokół Prawa zawierającego Bożą naukę i wiedzę (prawdę) – powstaje nowa wspólnota. Nazywa się ją wspólnotą Przymierza Bożego albo wspólnotą Synów Światłości.

B) OŚWIECENIE PROWADZI DO SPRAWIEDLIWOŚCI – DROGA CIEMNOŚCI WIEDZIE DO BEZPRAWIA

Poznając „wiedzę Boga”, Jego zamysły, każdy Syn Światłości należący do zrzeszenia staje się sprawiedliwy. Poznanie Bożej mądrości, rozumiane w Regule Zrzeszenia jako oświecenie, ma zabarwienie moralne – prowadzi do życia zgodnego z wolą Boga – z Jego prawem. Wynika to wyraźnie z paralelizmu między „wiedzą” sługi i jego „sprawiedliwością” w cytowanym wyżej fragmencie, gdzie Boża „mądrość” i „wiedza” są źródłem sprawiedliwości. Jeszcze wyraźniej paralelizm ten zarysowany jest w następującej modlitwie:

„Błogosławiony bądź, mój Boże,
który otwierasz na wiedzę serce twego sługi!

*Utwierdź w sprawiedliwości wszystkie jego czyny
i wywyższ twego prawdziwego syna tak,
jak zechciałeś wybranych ludzi,
aby stał przed tobą wiecznie” (1 QS 11,15-16).*

Z kolei „każdy, kto odrzuca wejście do przymierza Bożego i idzie w krnąbrności swego serca, nie wstąpi do prawdziwego zrzeczenia, gdyż wzgardziła jego dusza naukami wiedzy” (1 QS 2,26n.). Co więcej, każdy taki człowiek „nie stanie się sprawiedliwym, gdy trwa w krnąbrności swego serca i gdy ciemności uważa za drogi do światłości. Nieczysty, nieczysty będzie przez wszystkie dni, gdy odrzuca wyroki Boże, nie przyjmując karcenia we wspólnocie jego rady” (1 QS 3,3.5-6).

„Wiedza” albo inaczej „rada” Boża ma moc przemieniania człowieka, który ją przyjmuje. Potrzebna jest mu najpierw pokora, aby przyjąć radę Bożą, zawartą w Prawie, ale gdy już ją przyjmie, „przez upokorzenie wobec wszystkich ustaw Bożych oczyści się” (1 QS 3,8). „Bowiem przez ducha prawdziwej rady Bożej drogi człowieka zostaną odkupione, wszystkie jego przewinienia, aby mógł patrzeć na światło życia” (1 QS 3,3).

Syntetycznie prawdę tę ujmuje zdanie: „Ze źródła światła pochodzi prawda, zaś ze źródła ciemności pochodzi bezprawie” (1 QS 3,19). Wszyscy „Synowie Sprawiedliwości podążają drogami światłości”, natomiast „Synowie Bezprawia, podążają drogami ciemności” (1 QS 3,20-21).

c) CZŁOWIEK MOŻE CHODZIĆ W „DUCHU ŚWIATŁOŚCI” ALBO W „DUCHU CIEMNOŚCI”

W Regule Zrzeczenia czytamy, że Bóg stworzył człowieka, aby władał światem i ustanowił dla niego dwa duchy: „Są to duchy prawdy i bezprawia. Ze źródła światła pochodzi prawda, zaś ze źródła ciemności pochodzi bezprawie” (1 QS 3,19). Inaczej, są one nazywane „duchem światłości” i „duchem ciemności”. Przy czym nie precyzuje bliżej, o jakie to „źródło światła” chodzi. Jakkolwiek zaraz dodaje, że to Bóg stworzył „duchy światłości i ciemności. Na nich oparł wszelki czyn [i na] ich [drogach] wszelką służbę. Jednego ukochał Bóg na wszystkie wieki wieczności i we wszystkich jego działaniach ma zawsze upodobanie. Do drugiego czuje wstręt, jego rady i wszystkich jego dróg nienawidzi nieustannie. A to są ich drogi na świecie: oświecać serce człowieka, prostować przed nim wszystkie drogi prawdziwej sprawiedliwości i napełniać jego serce strachem przed prawami bożymi” (1 QS 3,25 – 4,3).

Wyliczone w przytoczonym tekście działania „Ducha Światłości” w odniesieniu do człowieka Reguła rozwija jeszcze w dalszych partiach. „Duch Światłości” nazywany jest najpierw „Duchem Prawdy” i działa w sercu człowieka, czyli daje poznać człowiekowi „wiedzę” Boga. Następnie człowiek może „chodzić” w duchu światłości, czyli żyje zgodnie z Bożymi prawami.

Duch ten pomaga człowiekowi stawać się sprawiedliwym Synem Światłości. Dopiero teraz można zrozumieć, że „Duch Światłości” „obdarzy wszystkich chodzących w nim uleczeniem, obfitością pokoju w długim życiu, owocami nasienia z wszelkimi wiecznymi błogosławieństwami, wieczną radością w nieskończonym życiu i wieńcem chwały ze *wspaniałą szatą wiekuistej światłości*” (1 QS 4,6-8). Wszystko to są owoce sprawiedliwości, do której doprowadza człowieka „Duch Światłości”.

Drugi z duchów, nazywany „Aniołem Ciemności” bądź „duchem bezprawia”, również działa w sercu człowieka, a człowiek chodzi w nim. „Chodzenie” to oznacza otwartość człowieka na wszelkie zło, jakie „knuje” duch ciemności i mu je podsuwa jako działanie niezgodne z Prawem Bożym. Duch ten chodzi drogami bezprawia (ciemności) i wprowadza na nie człowieka (por. 1 QS 4,11). „Przeznaczeniem wszystkich chodzących w nim (w duchu bezprawia) są liczne plagi z rąk wszystkich aniołów zagłady, wieczne zatracenie od mściwej zapalczywości gniewu Bożego, ku wiecznemu przerażeniu i wiecznej hańbie ze sromotą zniszczenia w *ogniu ciemności*. Wszystkie czasy ich pokoleń upłyną w smutku żałoby i goryczy nieszczęścia w *udrękach ciemności*, aż do ich wyniszczenia bez reszty, bez ocalenia” (1 QS 4,12-14).

Ludzie dzielą się na dwa obozy, w zależności od tego, w jakim duchu chodzą. Pierwszy – to obóz złożony z ludzi mających „ducha Synów Prawdy” – ich „wybrał Bóg do wiecznego Przymierza” (1 QS 4,22); drugi – obejmuje wszystkich „chodzących” w duchu bezprawia i nieczystości. „Bóg w sekretach swego umysłu i w swej chwalebnej mądrości ustanowił koniec istnienia bezprawia i w okresie zapłaty zgładzi je na zawsze” (1 QS 4,18).

D) SPÓR MIĘDZY „DUCHEM ŚWIATŁOŚCI” I „ANIOŁEM CIEMNOŚCI” W SERCU CZŁOWIEKA

„Duch Światłości” i „Anioł Ciemności” toczą spór między sobą, ale areną tego sporu jest najpierw wewnątrz człowieka. „Aż dotąd toczą spór duchy prawdy i bezprawia w sercu człowieka. Podążają w mądrości bądź w głupocie i, odpowiednio do dziedzictwa człowieka w prawdzie i sprawiedliwości, nienawidzi on bezprawia bądź, gdy jego dziedzictwo jest w dziele bezprawia i niegodziwości, czuje wstręt do prawdy” (1 QS 4,23-25).

Ale równocześnie walczą ze sobą ich formacje: „Bóg ustanowił je w równych częściach, aż do czasu ostatecznego, i wprowadził wieczną wrogość pomiędzy ich formacje. Pogardą dla prawdy są działania bezprawia i pogardą dla bezprawia są wszystkie drogi prawdy. Zagorzały spór (toczy się) o wszystkie ich prawa, gdyż nie idą razem. Bóg w sekretach swego umysłu i w swej chwalebnej mądrości ustanowił koniec istnienia bezprawia i w okresie zapłaty zgładzi je na zawsze. Wówczas na zawsze wyjdzie prawda na świat,

który zbrukał się na drogach niegodziwości za panowania bezprawia do czasu postanowionego sądu” (1 QS 4,16-20).

E) SĄD BOŻY NAD SYNAMI ŚWIATŁOŚCI I SYNAMI CIEMNOŚCI

Zarówno Synów Światłości, jak i Synów Ciemności czeka sąd Boży. Sąd ten w jakiejś mierze Bóg antycypuje już w doczesności.

Synów Prawdy Bóg obdarzy „uleczeniem, obfitością pokoju w długim życiu, owocami nasienia z wszelkimi wiecznymi błogosławieństwami, wieczną radością w nieskończonym życiu i wieńcem chwały ze wspaniałą szatą wiekuistej światłości” (1 QS 4,6-8).

Natomiast zupełnie inny jest doczesny i wieczny los Synów Ciemności, chodzących w duchu bezprawia. „Przeznaczeniem wszystkich chodzących w nim są liczne plagi z rąk wszystkich aniołów zagłady, wieczne zatracenie od mściwej zapalczywości gniewu bożego, ku wiecznemu przerażeniu i wiecznej hańbie ze sromotą zniszczenia w ogniu ciemności. Wszystkie czasy ich pokoleń upłyną w smutku żałoby i gorzycy nieszczęścia w udrękach ciemności, aż do ich wyniszczenia bez reszty, bez ocalenia” (1 QS 4,11-15).

Bóg jednak może – przed Sądem Ostatecznym – oczyścić serce człowieka prawego, w którym zagnieździło się bezprawie, kładąc kres istnieniu i działaniu w nim ducha bezprawia: „Wówczas oczyści Bóg swą prawdą wszystkie czyny mężczyzny i dokona oczyszczenia dla siebie budowli człowieka, kładąc kres wszelkiemu duchowi bezprawia we wnętrzu jego ciała i oczyszczając go w duchu świętym ze wszystkich niegodziwych czynów. *Skropi go duchem prawdy niczym wodą oczyszczenia* ze wszystkich kłamliwych obrzydliwości i zbrukania duchem nieczystości, aby prawi mogli poznać wiedzę Najwyższego i by mądrość Synów Niebiańskich pojęli nieskazitelni. Ich, bowiem, wybrał Bóg do wiecznego przymierza i do nich należy wszelka ludzka chwała” (1 QS 4,19-24).

3. „DUALIZM” JANOWY – ŚWIATŁOŚĆ ŻYCIA BOŻEGO ZWYCIĘŻAJĄCA CIEMNOŚCI ŚMIERCI

W Ewangelii według św. Jana pojęcie „światłości” związane jest najpierw z osobą samego Boga: „Nowina, którą usłyszeliśmy od Niego i którą wam głosimy, jest taka: *Bóg jest światłością, a nie ma w Nim żadnej ciemności*” (1 J 1,5). Z kontekstu wynika, że „światłość” jest tutaj symbolem życia, które jest w Bogu, ale równocześnie objawia się ludziom w „Słowie Życia” (*logos tes dzoes* – w. 1). „Zaiste, Życie objawiło się. Myśmy je widzieli, o nim

świadczy i głosimy wam życie wieczne, które było w Ojcu, a nam zostało objawione” (w. 2). Analiza tekstów, w których występuje metafora „światłości” i „ciemności”, pozwoli zobaczyć, jak ta boska Światłość dociera do ludzi i w jaki sposób na nich oddziałuje.

A) BOSKIE ŻYCIE LOGOSU – ŚWIATŁOŚCIĄ LUDZI

Zrodzony przez Boga Jednorodzony Syn, Logos będący Wypowiedzią Ojca – jest również osobą pełną Bożego życia, które jest utożsamiane ze światłością. „W Nim było życie, a życie było światłością ludzi” (J 1,4). Jest to światłość nie podlegająca mocom „ciemności”. Jest Światłością zwycięską, niepokonalną – „świeci w ciemnościach, a ciemności jej nie zwyciężyły” (J 1,5). Rzecz jasna, chodzi tu o ciemności śmierci, która istnieje w świecie ludzi – w historii zbawienia⁷. Dlatego też życie, które jest w Logosie, nadaje sens i kierunek całej historii zbawienia. Właśnie z tego powodu odnosi się do niego symbol „światłości”. Życie, które jest właściwe dla Boga, w pewnym momencie za sprawą Logosu wkracza w dzieje ludzi (w. 3 – *panta di' autou egeneto*) i niesie im życie Boże. Co więcej, życie-swiatłość obecne w Logosie nie przestaje świecić w ciemnościach, czyli nie przestaje rozpraszać mroki śmierci i bezsensu wynikającego z grzechu (w. 5a – czas terażniejszy)⁸.

B) LOGOS WCIELONY – ŚWIATŁOŚCIĄ ŚWIATA

Gdy boski Logos – odwieczna światłość „przychodzi na świat”, „oświeca każdego człowieka” (J 1,9). W części narracyjnej czwartej Ewangelii sam Jezus kilka razy wskazuje na siebie, mówiąc: „Ja jestem światłością świata. Kto idzie za Mną, nie będzie chodził w ciemności, lecz będzie miał światło życia” (8,12). Logos wcielony przynosi w sobie pełnię Bożego życia – światłość. „Jak długo jestem na świecie, jestem światłością świata” (9,5)⁹.

Człowiek może ujrzeć tę światłość, czyli zaznać nowego, Bożego życia, które przychodzi na świat w Jezusie Chrystusie, dzięki aktowi wiary w Nie-

⁷ Por. I. de la Potterie (*Cristologia giovannea*, Genova 1986, s. 40) podaje racje przemawiające za takim rozumieniem J 1,5 oraz przytacza egzegetów, którzy tak interpretują to zdanie Prologu.

⁸ Por. P. Borgen, *Logos was the True Light. Contributions to the Interpretation of the Prologue of John*, w: idem: *Logos was the True Light and Other Essays on the Gospel of John*, Trondheim 1983, s. 95-110; L.E. Miller, *Salvation-History in the Prologue of John. The Significance of John 1:3-4*, Leiden 1989.

⁹ Oddziaływanie Logosu, który przychodzi na świat, nie ogranicza się tylko do jakiejś wybranej grupy ludzi. Taka idea dominowała w gnostycyzmie. Por. F.J. Moloney, *The Gospel of John*, Collegeville 1998, s. 37.

go. Świadczy o tym dialog z niewidomym od urodzenia, którego uzdrowił: „Jezus usłyszał, że wyrzucili go precz, i spotkawszy go rzekł do niego: «Czy ty wierzysz w Syna Człowieczego?» On odpowiedział: «A któż to jest, Panie, abym w Niego uwierzył?» Rzekł do niego Jezus: «Jest Nim Ten, którego widzisz i który mówi do ciebie». On zaś odpowiedział: «Wierzę, Panie!» i oddał Mu pokłon. Jezus rzekł: «Przyszedłem na ten świat, aby przeprowadzić sąd, aby ci, którzy nie widzą, przejrżeli, a ci, którzy widzą stali się niewidomy-mi» (J 9,35-39). Człowiek, który widzi Jezusa, czyli wierzy w Niego jako Syna Człowieczego i Pana, widzi „światłość świata”. Janowe „widzi” – to tyle co „doznaje”, „zaznaje”, „doświadcza”, „napęlnia się tym, co widzi”. Ten, który widzi Jezusa – „światłość świata”, staje się „synem światłości”. Ma życie wieczne – dzięki temu widzeniu, które w istocie swej jest wiarą i komunią. „Tak Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy (w Nim), miał życie wieczne” (J 3,16)¹⁰.

Nie ma innej drogi, która prowadziłaby człowieka do zanurzenia się w Jezusie – Światłości świata, jak tylko wiara¹¹. Wskazuje na nią sam Jezus tym wszystkim, którzy chcą „być synami Światłości”. Czyni to w bardzo ważnym momencie Janowej narracji, a mianowicie podsumowaniu „księgi znaków”:

„«Jeszcze przez krótki czas przebywa wśród was Światłość.
Chodźcie, dopóki macie Światłość, aby was ciemność nie ogarnęła.
A kto chodzi w ciemności, nie wie, dokąd idzie.
Dopóki Światłość macie, *wierzcie w Światłość, abyście byli synami Światłości*».”

To powiedział Jezus i odszedł, i ukrył się przed nimi” (J 12,35-36)¹².

A streszczając w jednym zdaniu istotę swego ziemskiego posłannictwa, mówi: „Ja przyszedłem na świat jako Światłość, aby każdy, kto we Mnie wierzy, nie pozostał w ciemności” (12,46).

c) DAR PRAWDY W JEZUSIE CHRZYSTUSIE – DAR ŻYCIA W SYNU

Czwarta Ewangelia nie poprzestaje na określeniu „życia”, które jest w Jezusie Chrystusie, mianem „światłości”. Św. Jan stosuje jeszcze drugie okre-

¹⁰ L.J. Staley, *Stumbling in the Dark, Reaching for the Light. Reading Characters in John 5 and 9*, Sem 53 (1991), s. 55-80.

¹¹ „If they are to walk in the light they must »believe in the light«. This is the only way to life and light (v. 36b). Jesus' earlier self-revelation as »the light of the world« (8:12) was also associated with a warning: I told you that you would die in your sins, for you will die in your sins unless you believe that I am he” (8:24)” (F.J. Moloney, *The Gospel of John*, s. 355n.).

¹² Wyrażenie „synowie światłości” występuje jeszcze w Łk 16,8; Ef 5,8; 1 Tes 5,5.

ślenie, które nie odwołuje się do świata symboli, a mianowicie używa rzeczownika „prawda” (*aletheia*). Prolog kończy się wyznaniem, że „przez Jezusa Chrystusa przyszedł dar Prawdy”:

¹⁶ Z Jego pełni wszyscyśmy otrzymali – dar w miejsce daru.

¹⁷ Podczas gdy **Prawo** zostało nadane przez Mojżesza, dar **Prawdy** przyszedł przez Jezusa Chrystusa.

¹⁸ Boga nikt nigdy nie widział,
Ten Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca,
On – w sobie samym – jest objawieniem¹³.

„Prawda”, która przychodzi w Jezusie Chrystusie, to boskie życie Jednorodzonego Syna (por. J 8,32 – „Prawda was wyzwoli”, w. 36 – „Syn was wyzwoli”). On je objawia w sobie samym – przynosi je i ofiaruje Tym, którzy Go przyjmują i w Niego wierzą. „Ja jestem Prawdą” – i jako Prawda (Syn wcielony) jest Drogą do Ojca, czyli pozwala ludziom uczestniczyć w życiu Ojca.

Wnikając przez wiarę w osobę Jezusa Chrystusa – Syna Jednorodzonego z Ojcem, chrześcijanin uczestniczy w Jego „synowskim zjednoczeniu” z Ojcem, czyli w Jego boskim życiu. Prolog ukazuje to życie w całym dynamizmie: „Słowo było (jest) ku Bogu (zwrócone), i Bogiem było (jest) Słowo. Ono było (jest) na początku (w wieczności) ku Bogu (zwrócone)” (J 1,1-2). A w końcowej części Prologu Jezus Chrystus jawi się jako „Jednorodzony Bóg, który powrócił na łono Ojca” (J 1,18) – jako Ten, kto otworzył ludziom drogę do udziału w życiu Boga¹⁴.

W przytoczonych wyżej tekstach – jak widać – rzeczownik „Prawda” odnosi się do najgłębszego wymiaru postaci Jezusa Chrystusa, do Jego osobowego życia (zjednoczenia) w synowskiej więzi z Ojcem. Życie to nazwane jest „prawdą” dlatego, że się objawia ludziom. Inaczej mówiąc, to co było zakryte od początku dla ludzi, otwiera się przed nimi: każdy człowiek, wierząc w Jezusa, otrzymuje dostęp do Jego boskiego życia – życia w synowskiej więzi z Ojcem. A zatem określenie „Prawda” wyraża w czwartej Ewangelii tę samą ideę co symbol „światłości”. Ukierunkowuje ono jednak na inny aspekt boskiego życia, które objawia się w Jezusie – Światłości świata.

¹³ Taki przekład jest jedynie poprawny z gramatycznego i kontekstualnego punktu widzenia. Uzasadnienie i głębszy sens pojęcia Janowego, jakim jest „Prawda”, zob.: S. Panimolle, *Il dono della Legge e la grazia della verità* (Gv 1:17), (Teologia Oggi 21), Rome 1973; I de la Potterie, *La Vérité dans siant Jean*, t. 1, Rome 1977, s. 23-36; R.B. Edwards, *Charin anti charitos* (John 1.16). *Grace and Law in the Johannine Prologue*, JSNT 32 (1988), s. 3-15.

¹⁴ Por. I de la Potterie, „C'est lui qui a ouvert la voie”. *La finale du prologue johannique*, Bib 69 (1988), s. 340-370.

D) ROLA „DUCHA PRAWDY” – BUDZIĆ WIARĘ W JEZUSA JAKO SYNA BOŻEGO

Temat ducha prawdy i ducha fałszu jest wyraźnie rozwinięty u Jana w porównaniu z tradycją qumrańską czy tą, zawartą w Testamentach Dwunastu Patriarchów. W pismach tych duch prawdy był już rozumiany jako byt osobowy, ale był po prostu aniołem. Św. Jan odnosi określenie „Duch Prawdy” do Osoby Ducha Świętego (J 15,26; 16,13). W qumrańskich i innych pismach przedchrześcijańskich formuła „duch prawdy” występowała w kontekście parenetycznym i moralnym. W Testamentach Dwunastu Patriarchów żaden inny aspekt nawet nie był sugerowany.

W Regule Zrzeszenia duch prawdy daje mądrość, poznanie, rozumienie tajemnic Bożych; ale i tam przede wszystkim ma wpływ na postępowanie moralne człowieka, dając mu siłę do życia według Prawa: „prostować wszystkie ścieżki prawdziwej sprawiedliwości” (1 QS 4,2; por. 1 QS 4,3-6.20-22).

W Ewangelii według św. Jana Duch Prawdy jest aktywny bezpośrednio w sferze objawienia, a jego działanie dotyczy odkrywania przed ludźmi misterium osoby Jezusa¹⁵. On pozwala ludziom poznawać w Jezusie miłość Ojca, która przejawia się w fakcie posłannictwa Jednorodzonego Syna (1 J 4,14.16). Apostołowie dzięki Jego działaniu mogą kontemplować w Jezusie Syna Bożego i świadczyć o Jego Bóstwie pośród chrześcijan, a także pośród świata (1 J 4,13-14; por. 1,1-3)¹⁶.

Jeszcze mocniej działanie Ducha Prawdy jest podkreślone w odniesieniu do chrześcijan: to On *budzi* w nich *wiarę*: „Przykazanie zaś Jego jest takie, abyśmy wierzyli w imię Jego Syna, Jezusa Chrystusa, i miłowali się wzajemnie tak, jak nam nakazał” (1 J 3,23; por. 4,16). On *skłania* ich *do wyznawania* Jezusa Chrystusa w obliczu kłamstw ze strony heretyków: „Po tym poznajecie Ducha Bożego: każdy duch, który uznaje, że Jezus Chrystus przyszedł w ciele, jest z Boga” (4,2). Duch Prawdy *zachęca* również chrześcijan *do słuchania* tych, którzy głoszą im prawdę o Jezusie Chrystusie: „My jesteśmy z Boga. Ten, który zna Boga, słucha nas. Kto nie jest z Boga, nas nie słucha. W ten sposób poznajemy ducha prawdy i ducha fałszu” (4,6).

Można zatem powiedzieć, że podstawową działalnością Ducha Prawdy – w świetle czwartej Ewangelii, a jeszcze wyraźniej w Pierwszym Liście św. Jana – jest wzbudzać i rozwijać wiarę w Jezusa Jako Mesjasza i Syna Bożego. Zwłaszcza chodzi o wspólnotowy i eklezjalny wymiar tej wiary: współ-

¹⁵ „In the midst of this hatred the Paraclete sent from the Father will continue to bear witness to Jesus. The other Paraclete, the Spirit of truth whom Jesus will send, and who proceeds from the Father, continues this revelation (v. 26) along with disciples who have been with Jesus from the beginning, hearing his words and seeing his works (v. 27)” (F.J. Moloney, *The Gospel of John*, s. 431).

¹⁶ „The disciples, directed, reminded, and strengthened by the Spirit, give witness to Jesus in the midst of a hostile world. Jesus speaks of the future experience of the disciples” (F.J. Moloney, *The Gospel of John*, s. 431).

ne odkrywanie w Jezusie synostwa Bożego, świadectwo dawane wobec nowych uczniów, wyznawanie wiary Bóstwu Jezusa w kontekście rodzących się herezji, podporządkowanie jej świadectwu apostołów. Wszystko to doskonale się rozumie w kontekście zagrożeń ze strony doktryn heterodoksyjnych, inspirowanych przez ducha kłamstwa.

Przeprowadzona analiza tekstów czwartej Ewangelii i Pierwszego Listu św. Jana prowadzi do wniosku, że metafora światłości odnosi się przede wszystkim do Boga i do osoby Logosu jako Jednorodzonego Syna Bożego: zarówno w Bogu, jak i w Logosie oznacza ona boskie życie.

Tylko Jednorodzony, odwieczny Syn, mający życie od Ojca, jest rzeczywistością „Synem Światłości” („Światłość ze Światłości” – por. *credo*). A Logos wcielony jest „Światłością świata”, która najpierw jednak zwraca się „do swojej własności” (do ludu Izraela), ale ostatecznie kieruje się do każdego człowieka. Jest pochodzącym od Boga Ojca Darem o uniwersalnym oddziaływaniu: jest „światłością ludzi” i „oświeca każdego człowieka”, gdy w postaci Jezusa Chrystusa przychodzi na świat.

Z kolei określenie „Duch Prawdy” odnosi się do innej niż Ojciec i Syn osoby Boskiej – do Ducha Świętego. Głównym dziełem tej osoby jest wprowadzanie ludzi w misterium Jezusa Chrystusa jako Syna Bożego, cieszącego się boskim życiem pochodzącym od Ojca. Spełnia je, dając im rozpoznać synostwo Boże Jezusa, a następnie budząc w nich wiarę w Niego i jednocząc ich z Nim, czyli włączając ich w dynamizm Jego synowskiej relacji z Ojcem. Działanie Ducha Prawdy zintensyfikowane zostało w momencie Paschy Jezusa. Ukrzyżowany i zmartwychwstały Jezus przekazał Go uczniom, aby Jego moc przeciwstawiała się działaniu ducha kłamstwa, diabła – „ojca kłamstwa” – który w sercach ludzi niszczy wiarę w Boga i w Jezusa jako Jego Syna. Ducha Prawdy wnosi w nie poznanie Chrystusa – Światłości świata, eliminując tym samym panujące w nich ciemności niewiary, inspirowanej przez kłamstwo pochodzące od „ojca kłamstwa”.

4. WNIOSKI PŁYNĄCE Z PORÓWNIANIA

QUMRAŃSKIEGO DUALIZMU „ŚWIATŁOŚĆ – CIEMNOŚCI” Z SYMBOLIKĄ JANOWEGO MODELU OBJAWIENIA

1) W qumrańskiej Regule Zrzeszenia metafora światła służy do opisanie wiedzy Boga dotyczącej dziejów świata i człowieka. Wiedza ta zawarta jest w Jego woli, a ta z kolei wyrażona w Prawie, w Bożych nakazach, niosących mądrość wybranych.

W czwartej Ewangelii symbol „światła” stosowany jest w odniesieniu do Osoby Logosu, i to widzianej od strony boskiego życia, które przez Niego

jest oferowane ludziom. Życie wieczne, które Ojciec przekazuje Synowi, aby je miał „w samym sobie” (J 5,26), jest „światłością ludzi”. Symbol światła, według ewangelisty, najlepiej wyraża tajemnicę Bożego życia, i to nie tyle w jego trwaniu, ile w jego promieniowaniu na ludzi, pogrążonych w ciemnościach śmierci.

2) W Qumran boska „wiedza” jest przekazywana przez „Ducha Światłości” tylko wybranym – „Synom Światłości”, czyli tej części Izraelitów, którzy „odłączyli się od zgromadzenia ludzi bezprawia”, a „zrzeszyli się w prawie i majątku, podążając za synami Sadoka, kapłanami strzegącymi przymierza, i za rzeszą ludzi zrzeszenia, którzy trwają w przymierzu” (1 QS 5,2). „Zgromadzenie ludzi bezprawia” to nie reszta ludzkości, ale niewierna przymierzu część Izraela, skupiona wokół nieprawych arcykapłanów świątyni w Jerozolimie.

W całej czwartej Ewangelii – i to poczynając od rozpoczynającego ją uroczystego hymnu – „światłość” stanowiąca istotę Logosu jest określana jako „światłość ludzi” (J 1,4). Co więcej, gdy w osobie Jezusa przychodzi na świat, „oświeca każdego człowieka” (w. 9). A Jezus z Nazaretu określi siebie jako „Światłość świata”.

3) W Qumran boską wiedzę przynosi „Duch Światłości”, zwany też „Księciem Światłości”. Jest on też nazywany „Duchem Prawdy”. Wszystkie te trzy określenia odnoszą się do jednej i tej samej postaci, mającej naturę duchową, anielską, ale nie boską. Równorzędną antytezą „Ducha Światłości” jest „Anioł Ciemności”, który jednak nie jest jego przeciwnikiem. Duch Ciemności oddziałuje na „synów bezprawia”, a także próbuje doprowadzić do upadku Synów Światłości. Obydwa te „Duchy” są stworzone przez Boga i równorzędne co do natury.

W czwartej Ewangelii symbol światłości odnosi się tylko do wiecznego Logosu i do Jezusa Chrystusa (Logosu wcielonego), a określenie „Duch Prawdy” do zupełnie innej Osoby, jaką jest Duch Święty. Zwrot ten nawiązuje do postaci Jezusa, który powiedział o sobie „Ja jestem Prawdą”. A w hymnie o Logosie, który stał się ciałem, podkreśla się nawet to, że jest On „pełen daru Prawdy”. Jednak w czwartej Ewangelii rzeczownik „Prawda” w odniesieniu do Jezusa ma zupełnie inne znaczenie niż w tekstach Reguły Zrzeszenia, gdzie jest synonimem „woli Bożej” wyrażonej w Prawie. Jezus Chrystus jest „Prawdą” jako Jednorodzony Syn. Objawiająca się w Nim Prawda to Jego synowska, pełna Chwały i Miłości więź z Ojcem. On ją objawia ludziom, czyli otwiera przed nimi – każdy, kto w Niego wierzy, jednoczy się z Nim i uczestniczy w Jego więzi z Ojcem. Co więcej, otrzymuje od Niego moc, aby z każdym dniem stawać się dzieckiem Boga na wzór Jednorodzonego Syna (por. 1 J 3,1-3). Głównym zadaniem pochodzącego od Jezusa „Ducha Prawdy” jest budzenie w ludziach wiary i umacnianie więzi z Jezusem – Jednorodzonym Synem.

4) Qumrański „Duch Światłości” lub „Księżę Światłości” nie jest postacią należącą do świata ludzi i nie uczestniczy osobiście w historii świata i ludzi. Nie jest podmiotem żadnych wydarzeń dziejących się na ziemi.

Jezus Chrystus – „Światłość świata” objawia się i działa przede wszystkim jako postać historyczna; dopiero po zmartwychwstaniu będzie działał w ludziach i świecie poprzez swojego Ducha Prawdy, który jednak nie objawia niczego innego jak tylko słowa i osobę Jezusa Chrystusa – i jednoczy z Nim. Jezus zmartwychwstały określony jest jako *Logos tes dzoes* – „Słowo życia”, które „ujrzeliśmy własnymi oczami, na co patrzyliśmy i czego dotykały nasze ręce – bo życie objawiło się. Myśmy je widzieli, o nim świadczymy i głosimy wam życie wieczne, które było w Ojcu, a nam zostało objawione – oznajmiamy wam, cośmy ujrzeli i usłyszeli, abyście i wy mieli współuczestnictwo z nami. A mieć z nami współuczestnictwo znaczy: mieć je z Ojcem i Jego Synem Jezusem Chrystusem” (1 J 1,1-3).

5) W Regule Zrzeszenia zarysowany jest podział ludzi na Synów Światłości i Synów Ciemności – w zależności od tego, jaki duch ma na nich wpływ (1 QS 3,20-21). Sąd nad Synami Ciemności polega na ich unicestwieniu – czeka ich „wieczna zagłada bez reszty” (1 Qs 5,13), „zniszczenie w ogniu ciemności” (1 QS 4,13). Synowie Światłości natomiast zostali „wybrani do wiecznego przymierza i do nich należy wszelka ludzka chwała” (1 QS 4,22n).

W czwartej Ewangelii da się zauważyć podobny podział ludzi na tych, którzy przyjęli Logos-Światłość, i na tych, którzy Go nie przyjęli, ponieważ „diabła mają za ojca” (J 8,44). Sąd – decydujący o życiu wiecznym bądź jego utracie – dokonuje się już teraz: „A sąd polega na tym, że światło przyszło na świat, lecz ludzie bardziej umiłowali ciemność aniżeli światło: bo złe były ich uczynki. Kto spełnia wymagania prawdy, zbliża się do światła, aby się okazało, że jego uczynki są dokonane w Bogu” (J 3,19). Ostatecznie więc decyzja należy do człowieka. Siła oddziaływania Logosu-Światłości jest nieskończenie większa niż destrukcyjne działanie diabelskiego kłamstwa. Życie wieczne jest już oferowane wierzącym teraz, a w dniu ostatecznym zostanie ono ukazane w pełni jako obejmujące także ciało i polegające na kontemplacji Jezusa Chrystusa „takim, jakim jest” (1 J 3,2) – a w Nim Ojca.

Powyższe wnioski pozwalają na postawienie tezy, że jakkolwiek metafora „światłości” i „ciemności” występuje dosyć często zarówno w qumrańskiej Regule Zrzeszenia (1 QS), jak i w Ewangelii wg św. Jana (J), to używana jest w inny sposób. W dotychczasowych analizach porównawczych obydwu pism twierdzi się, że obydwu tym pismom wspólny jest swoisty dualizm, mający swe źródło w tym samym kulturowym i duchowym podłożu. W Regule jest mowa o dwóch bytach stworzonych, które mają wpływ na ludzi. Jednym jest Duch Światłości, zwany też duchem prawdy albo duchem świętym. Działa on w „ludziach zrzeszenia chcących dobrowolnie nawrócić się od wszelkiego zła i trwać we wszystkim, co polecił (Bóg) w swej woli”, podążającymi za „syna-

mi Sadoka, kapłanami strzegącymi przymierza, i za rzeszą ludzi zrzeczenia, którzy trwają w przymierzu” (1 QS 5,1-3). Drugi to Anioł Ciemności, duch zła i nieprawości. Działa on w ludziach bezprawia, pozostających poza przymierzem. Według Ewangelii Logos przychodzi na świat jako „światłość, która w ciemnościach świeci” (J 1,5; por. w. 4,9), a Jezus Chrystus mówi o sobie: „Ja jestem światłością świata” (8,12; por. 9,5).

Analiza przeprowadzona powyżej skłania jednak do podważenia tej tezy i postawienia zasadniczego pytania: czy „światłość” (i jej przeciwieństwo „ciemność”) ma takie samo znaczenie w J i w 1 QS? Analiza tekstów wykazała dobitnie, że w Regule metafora ta odnosi się przede wszystkim do „wiedzy” Bożej, rządzącej dziejami, a przekazywanej ludziom przez Ducha Światłości i zawartej w Prawie. Natomiast równorzędny Duchowi Światłości Anioł Ciemności, duch bezprawia, inspiruje ludzi do działania wbrew Prawu przymierza Bożego. „Chodzić w światłości” to zachowywać Prawo przymierza; „chodzić w ciemności” to żyć wbrew Bożej woli i Jego nakazom. „Światłość” i „ciemność” pozostają tu na jednym poziomie znaczeniowym jako pozytywna i negatywna wizja jednej i tej samej rzeczywistości (wiedzy, woli Bożej). Można tu mówić o dualizmie, a dokładniej mówiąc, o dualistycznej wizji życia moralnego jednostek i społeczności synów Izraela.

W Ewangelii „światłość” jest przede wszystkim *symbolem* życia Bożego, które jest w Logosie-Jednorodzonym Synu. Przychodząc na świat w Jezusie Chrystusie, zwycięża ono „ciemności” śmierci (J 1,5). „Ciemność” jest tu symbolem śmierci. Stając przed Chrystusem wywyższonym na krzyżu (J 3,14) i otoczonym Chwałą (J 17,1n.), ludzie są wezwani do wiary: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (3,16). „Kto wierzy w Niego, nie podlega potępieniu; a kto nie wierzy, już został potępiony, bo nie uwierzył w imię Jednorodzonego Syna Bożego. A sąd polega na tym, że światło przyszło na świat, lecz ludzie bardziej umiłowali ciemność aniżeli światło: bo złe były ich uczynki” (3,18-19). „Miłować ciemność” („chodzić w ciemności”) to nie wierzyć w Jezusa Chrystusa, czyli nie przyjmować Go jako Jednorodzonego Syna Bożego, Logos wcielony (J 1,10-11) – pozostawać poza sferą oddziaływania obecnej w Nim Światłości (życia Bożego), czyli w krainie śmierci; „miłować światłość” i „chodzić w światłości” to wierzyć w Niego, przyjmując Jego samego oraz Jego Ewangelię (J 1,12) jako „Drogę, Prawdę i Życie” (J 14,6). Występujący w czwartej Ewangelii „Duch Prawdy” (14,17.26) jest osobą różną od Jezusa – „Światłości świata”. Działa w ludziach po zmartwychwstaniu Jezusa, aby budzić w nich wiarę w „Słowo, które stało się ciałem” (i w Ewangelię), a tym samym umożliwiać im oglądanie Chwały Jednorodzonego Syna Bożego (J 1,14.17), czyli doprowadzać ich do udziału w Jego boskim Życiu-Światłości. Wszystko to skłania do stwierdzenia, że w czwartej Ewangelii nie należy mówić o dualistycznej koncepcji historii zbawienia, ale o dramacie objawiania się Chrystusa-Światłości, która oświe-

ca każdego człowieka i rozprasza ciemności panujące w dziejach człowieka. Dramat ten przedstawiony jest z zastosowaniem takich symboli jak „światło” i „ciemność”. Jednak model tego dramatu objawiania się Światłości zasadniczo różni się od qumrańskiego dualizmu moralnego, w którym „światłość” i „ciemność”, jak równorzędni partnerzy, walczą ze sobą o dominację w sercach i życiu ludzi.

**THE DUALISTIC CONCEPTION OF LIGHT AND DARKNESS IN QUMRAN TEXTS
AND IN THE GOSPEL ACCORDING TO ST. JOHN**

Abstract

The metaphor of „light” and „darkness” is frequently found both in the Qumran Rule of the Congregation (1QS) and in the Gospel according to st. John. The comparative analyses of these two texts have frequently pointed out that the two traditions share the dualism that stems from the same cultural and spiritual milieu. The paper tries to find an answer to the question whether „light” and its counterpart „darkness” have the same meaning in the Gospel and in 1QS. The analysis of the text of 1QS leads to the conviction that the metaphor refers first of all to God’s „knowledge” of the events of human history that are contained in the Law and transmitted to humanity by the spirit of light. „Walking in light” means to follow the Law of the covenant, „walking in darkness” refers to breaking God’s will expressed by His commandments. In the Gospel of st. John „light” becomes first of all a symbol of divine life that is present in the person of the Son, revealed as Logos, who wins the „darkness” of death (John 1:5).